

A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN-POLONIA

VOL. VI, 7

SECTIO FF

1988

Instytut Filologii Polskiej Wydziału Humanistycznego UMK

Franciszek PEPLOWSKI

**Zróżnicowanie leksykalne i stylistyczne
w „Poczcie Królewieckiej” z lat 1718 – 1720**

Лексикально – стилистическая дифференциация
в „Крулевецкой почте” из 1718 – 1720 годов

Lexical and Stylistic Differentiation
in „The Królewiec Post” of 1718 – 1720

W latach 1718 – 1720 wychodziła w Królewcu, wydawana przez Jana Dawida Cenkiera, „Poczta Królewiecka”.¹ Gazeta ukazywała się raz w tygodniu (w każdą sobotę) od 6 VIII 1718 r. do 28 XII 1720 r. Przez dwa i pół roku wyszło 126 numerów w małym formacie ósemki; każdy numer zawierał 8 stron. Objętość niektórych numerów powiększały teksty traktatów, listy dyplomatyczne, ogłoszenia, a nawet – jak w ostatnim numerze r. 1718 – noworoczny utwór rymowany obejmujący 7 stron druku.

„Poczta” ma przede wszystkim doniosłe znaczenie dla dzieł naszej prasy jako druga po „Mercuriuszu Polskim” z r. 1661 gazeta wydawana w języku polskim oraz jako poprzedniczka wychodzącego od r. 1729 „Kuriera Polskiego”. Ponadto stanowi ona cenne źródło dla historyków. Również polonista – historyk języka i stylu – znajdzie tu bardzo ważne źródło do dziejów polszczyzny 1. połowy XVIII w. w jej ogólnym i regionalnym kształcie, a także interesujące materiały, pokazujące kształtowanie się języka i stylu naszej prasy oraz jej związki z wzorcami zagranicznymi.

¹Obok postaci „Poczta” w tytule pojawia się też często „Poszta”.

Język „Poczty” poza ogólnikowymi i często sprzecznymi opiniami nie doczekał się dotąd opracowania.² Wpłynęła na to prawdopodobnie niedostępność tekstu, jedyny bowiem znany dziś egzemplarz „Poczty” znajduje się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Odkładając na później szczegółowe przedstawienie polszczyzny „Poczty”, ograniczam się tu tylko do zasygnalizowania pewnych charakterystycznych zjawisk z zakresu słownictwa i frazeologii.

W słownictwie królewieckiej gazety rzuca się w oczy przede wszystkim duży udział łaciny, która funkcjonuje w kilku wariantach, od włączania większych fragmentów tekstów łacińskich – czasem całych wierszy okolicznościowych – poczynając, poprzez liczne frazeologizmy, a na szczególnym bogactwie wyrazów przyswojonych, przystosowanych do polskiego systemu fonetycznego i fleksyjnego, kończąc. Dwie pierwsze grupy wyróżniają się w tekście, gdyż są drukowane przeważnie antykwą. Wyodrębnione w ten sposób frazeologizmy mają przeważnie utarty charakter i były wówczas powszechnie znane w wykształconych kręgach międzynarodowych. Oto kilkanaście typowych przykładów: *ad approbationem* III 70³, *ad deliberandum* I 48, *ad extrema* III 92, *ad proprias sedes* III 70, *ad punctum* III 31, *armata manu* II 184, *communii consensu* II 184, *de novo* III 28, *despoticum dominium* III 126, *dies festum natalis* III 101, *eodem ordine* II 146, *ex sententia* III 75, *extra vitae periculum* III 83, 248, *in armis* II 303, *in assistentia* III 104, *iure electionis, successionis* II 69 itd. Obok związków wyrazowych licznie też występują pojedyncze, nie przyswojone wyrazy łacińskie; znajdujemy tu różne części mowy, a szczególnie często przysłowki: *accurate* II 199, *affatim* II 178, *alias* II 66, *familiariter* II 362, *honorifice* II 374, *inclusive* III 12, *incognito* I 46. [Łacina rywalizuje też skutecznie z odpowiednikami polskimi w nazwach miesięcy, choć w kolejnych rocznikach widoczna jest tendencja do form przyswojonych, a następnie już do odpowiedników polskich. Rocznik 1718 przy podawaniu dat posługuje się jeszcze wyłącznie łaciną w dwóch wariantach – obcym typu: 6. *Augusti* I 14 oraz spolszczonym typu: 10 *septembra, oktobra* I 57, 81. Podobny stan panuje w roczniku 1719, ale tu sporadycznie znajdujemy również odpowiedniki polskie dwóch miesięcy: 19 *lutego*

²„Pocztą” interesowali się liczni badacze polscy i niemieccy. Najobszerniejsze dotąd opracowanie wraz z wyczerpującą bibliografią przynosi rozprawa Janusza Małka: „Pocztą Królewiecką”, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Olsztyn 1958, nr 4, s. 325 – 552.

³Cyfry rzymskie oznaczają kolejne roczniki, arabskie zaś strony. Każdy rocznik poza oznaczeniem numerów ma ciągłą numerację stron. Błędy w numeracji stron zaznaczono za pomocą nawiasów okrągłych. Ze względu na oszczędność miejsca podaje się w zasadzie tylko po jednej lokalizacji.

II 106, 4 *marca* II 65, 73, 81. Przełom następuje w roczniku 1720, gdzie do numeru 11 panuje wyłącznie łacina, ale od numeru 12 obok łaciny mamy już nazwy polskie: *marzec* III 81, 89, 97, *maj* III 208, 209, *czerwiec* III 201, 203, 204, a dalej od lipca do grudnia występuje już wyłącznie nazewnictwo polskie. Łacina obok polszczyzny pojawia się również często przy określeniach miesięcy typu: *currentis* III 17, *eiusdem* II 124, *huius* II 158, *passati* III 126, *praesentis* II 145, ale obok tego mamy też bardzo częste określenie *tegoż miesiąca*, przeważnie w postaci skrótu *t. m.* II 259, 266.

Najliczniejszą grupę stanowią jednak wyrazy łacińskie przystosowane do polskiego systemu słowotwórczego i fleksyjnego. Większość z nich ma charakter międzynarodowy i często wywodzi się z tradycji XVI w. Dotyczy to m. in. rzeczowników, wśród których wyróżniają się następujące kategorie słowotwórcze: *antecesor* III 45, *audytor* II 308, *autor* II 5; *apelant* I 125, *egzulant* II 12, *konspirant* III 91, *plenipotent* I 4, *pretendent* I 45, *rezydent* I 55; *akcyjonista* III 66, *neutralista* II 70, *statysta* III 180; *absolucyjna* III 35, *administracyjna* III 6, *akcja* I 71, *akomodacyjna* III 206; *armistycjum* I 15, *komercyjum* I 151, *teatrum* II 325. Równie często występują czasowniki, przeważnie z formantem *-ować*: *ablegować* III 87, *akomodować (się)* I 63, II 278, *animować* III 23, *aprehendować* III 87 itd. Wielokrotnie przyswojone wyrazy łacińskie zachowują częściowo pierwotną postać graficzną; np. obok zapisów typu: *Expedycjami* I 4 znajdujemy przeważnie warianty z pisownią obcą: *Expeditiach* I 2, *Intentie* I 2 itd.

Nasylenie tekstu „Pocztą” pożyczkami łacińskimi jest bardzo duże; na jednej stronie liczącej około 240 wyrazów, znajdujemy przeciętnie od 12 do 30 latynizmów, co stanowi 5 do 12%. Tak duże zróżnicowanie zależy od referowanej tematyki. Najwięcej latynizmów pojawia się przy omawianiu spraw dotyczących polityki, dyplomacji, traktatów, życia dworskiego i parlamentarnego, najmniej zaś przy przedstawianiu spraw i wydarzeń potocznych, codziennych, a także w tekstach wierszowanych. Tak na przykład rocznik 1719 od numeru 13 do 26 podaje na końcu każdego numeru w poscriptum treść zawartych układów. W związku z tym znajdujemy tu w każdym numerze od kilkunastu do ponad 40 wtrętów łacińskich, nie licząc pożyczek przyswojonych. Natomiast w numerach 1 – 12 i 27 – 44 nasylenie wyraźnie się zmniejsza i wynosi zaledwie po kilka słów na jednej stronie. Wiele nie przyswojonych latynizmów zawierają też relacje z obrad sejmów warszawskich, np. w numerze 4 z r. 1720 znajdujemy ich aż 73, w tym 49 dotyczy wspomnianych relacji. Wyraźne różnice w nasyleniu nie przyswojonymi latynizmami są też widoczne między poszczególnymi rocznikami.

Obok łaciny w „Pocztce” występują bardzo liczne pożyczki francuskie

i niemieckie, co wiąże się w pierwszym wypadku z doniosłą rolą języka francuskiego w ówczesnej Europie, w drugim zaś z bezpośrednim kontaktem z językiem niemieckim w Królewcu oraz z zależnością „Poczty” od gazet niemieckich. W przeciwieństwie do łaciny wyrazy francuskie są przeważnie nowymi pożyczkami, nie przystosowanymi do naszego systemu; np. *alliance* I 6, *assemblée* I 74, *bagage* II 133, *bataillon* II 219, *breché* I 92, *commandeur* I 141, *déserteur* III 14, *drap d'argent* II 299, *drap d'or* II 299, *envoye* I 165, *equipage* II 187, *fourier* II 344, *gens d'armes* III 391, *ingénieur* II 2, *louis d'or* III 381, *piquet* II 274 itd. Sporadycznie tylko pojawiają się postaci spolonizowane, czasem oboczne do obcych; np. *alijanca* II 182, *aprosze* II 31, *bankrot* II 84, *chamada (szamada)* I 26, *dama* I 170, *enwoj* III 202, *gaża* III 115, *kontreszarp* II 330, *parol* I 125, *pas(z)port* III 10, *plezanca* II 229, *retyrada* II 8, *rewanżować się* III 54 itd. Słownictwo francuskie dotyczy głównie spraw wojskowych oraz rzadziej politycznych, towarzyskich i bankowych.

Również pożyczki niemieckie odnoszą się przeważnie do stosunków wojskowych i wojennych: *abdankować* II 22, *cekauz* II 209, *drabant* I 168, *falkonet* II 270, *fosa* II 35, *frysz* III 236, *haft 'port'* III 57, *kartetschenkugel* II 16, *marzszowanie* III 118, *mundyrunk* I 27, *munstrować* III 175, *obers(z)ter* I 11, *pram 'prom'* I 31, *rajtar* III 212, *rynsztunek* I 160b, *szaniec* I 55, *wachmajster* II 146 i inne liczne stopnie wojskowe. Ponadto mamy tu sporo wyrazów dotyczących realiów życia codziennego; przeważnie są to pożyczki od dawna u nas zdomowione; np. *balk* II 213, *bat 'statek'* I 22, *cuchthauz* II 13, *fest 'święto'* III 260, *flasza* II 299, *folusz* II 94, *fracymer* I 145, *gbur* III 5, *graf* I (38), *kmotr* III 255, *kruszcograb* II 258, *kuchmistrz* III 30, *landgraf* III 86, *landkutscha 'kareta'* II 410, *prync* III 203, *szalbierz* III 301, *szpaler* III 67, *szyper* I 13, *tee* I 77, *wispel 'miara zboża'* I 45. Zdarzają się też liczne kalki frazeologiczne; np. określenia *gospodarz lądowy* i *gospodarz polny 'rolnik'* II 231 są niewątpliwie replikami wyrazu *Landwirt*. Kalkami są też zestawienia z wyrazem *dom* w pierwszym członie: *gościnnie dom* – *Gasthaus* III 116, *kaffe dom* – *Kaffeehaus* I 77, *tee dom* – *Teehaus* I 77, *winny dom* – *Weinhaus* III 95.

Obok Cesarstwa, Francji i Prus doniosłą rolę odgrywały wówczas także inne państwa, a kontakty z nimi lub konflikty były relacjonowane w gazetach. Do wiadomości tych przenikało oczywiście także wiele słownictwa obcego. Elementy tureckie są reprezentowane m. in. wyrazami: *aga* I 34, *bajaram* II 353, *basza* II 74, *cham 'chan'* I 48, *curan* II 353, *czausz* II 300, *dywan* II 353, *feluk* II 113, *gaur* II 74, *jan(i)czar* I 11, *kady* II 403, *mufti* II 75, *murza* II 56, *sorbet 'rodzaj napoju'* II 299, *szpachi* I 11, *testarder 'podskarbi'* II 42 itd. Język angielski reprezentują pożyczki: *botsman* I 144, *funt*

ssterling I (38), *gwinees* I 134, *lord* III 125, *milord* II 42, *pair* I 87 itd. W relacjach dotyczących Rosji pojawiają się sporadycznie wyrazy: *rozwovor* III 30, *wieliczeństwo* II 232, *wieliczność* III 19.

Pozycзки z innych języków są znacznie rzadsze i dotyczą przede wszystkim nazw godności i tytułów, okręgów administracyjnych oraz monet i pieniędzy, a także nowych produktów sprowadzanych z tych krajów; np. *bannat* I 34, *duplon* II 3, *grand* II 59, *kanton* I 54, *kroisad* III 29, *lauman* II 125, *lewkowy* III 256, *peso* II 389, *pistol* II 172, *portugał* I 54, *stadowie* I 28, *zekins* I 172 itp.

Obok elementów obcych drugą najbardziej charakterystyczną cechą omawianego tekstu jest znaczna obecność słownictwa potocznego, dosadnego, obrazowego. Oto najbardziej typowe przykłady: *dognać* 'dopędzić' I 59, *dogrzewać* 'ostrzeliwać' II 18, *domacać się* 'dowiedzieć się' III 339, *dosadzać* 'dodawać, uzupełniać' III 215, *kawęczyć* 'chorować' III 271, *korcić* 'zachęcać' III 179, *markotny* 'smutny' III 191, *morzyć* 'uśmiercać' II 315, *najrzeć się* 'lubić się' III 234, *na palec* 'trochę' III 93, *napaść* 'spotkać' II 388, *na sprzedaj* 'na sprzedaż' III 98, *obrywka* 'dodatkový zysk' III 218, *obrzędzić się* 'naprawić uszkodzenie' I 30, *perzyć się* 'oburzać się' III 354, *podskoczyć* 'mieć wyższą cenę' I 16, *pogruchotać* 'zniszczyć' II 328, *pogruchotany* 'połamany' II 11, *posturcać* 'popychać, uderzać' III 109, *potłuc* 'poranić' II 114, *pożarnice* 'wietrzna ospa' III 234, *prac* 'bić' III 109, *przerznąć* 'pokonać' II 95, *spory* 'szybki' II 258, *sprzątnąć* 'ukraść' III 328, *spuścić* 'przekazać, oddać' II 365, *stękać* 'chorować' III 88, *szczypać* 'obrażać' III 10, *szoldra* 'szynka' I 18, *umknąć się* 'uciec' II 279, *wskielźnąć* 'opanować' III 235, *wyglądać* 'oczekiwać' I 108, *wykurzyć* 'wygnać' I 118, *wyśliznąć się* 'zbiec' II 223, *wytchnąć* 'odpocząć' III 259 itd.

Obficie występują też w tekście „Poczty” utarte, potoczne związki frazeologiczne; obok fraz typu: *gruchnęła wiadomość* II 14, *dnia nie masz, żeby* . . . II 75, *gdzie kogo oczy poniosą* III 5, *aby czyja więcej nie posta a noga* III 11, *cicho było o kim* III 362 znajdujemy liczne zwroty typu: *do wać wiarę* III 45, *ani szeląga nie dostać* III 39, *iść w górę* 'drożeć' II 332, *łuc w oczy* III 82, *mieć pilne oko na co* I 30, *pokazać po sobie* I (35), *wzgórę nogami powywracać* I 31, *do góry nogami wyrzucić* III 52, *puścić się w drogę* III 8, *walęsać się po ulicach* III 163, *zaostrzać na kogo zębów* III 50, *nie zasypiać gruszek . . . w popiele* III 12, *na głowę zbić* II 23, *do kupy (się) zbierać* I 31, *zgromadzać* II 34. Podobny charakter mają też wyrażenia: *bita moneta* I 19, *chlebowe jatki* III 307, *cugowy koń* II 151, *głos pospolity* II 43, *nieproszony gość* I 5, *gotowy grosz* III 381, *z pewnej ręki* III 389, *rzeczą samą* I 176, *w rzeczy samej* II 48, *po staremu* I 26.

Już pobieżne zetknięcie się z „Pocztą” pozwala stwierdzić, że bardzo dużo wyrazów i ich związków występuje w innych niż dziś znaczeniach i przypisywanie im współczesnego znaczenia doprowadza albo do błędnej interpretacji tekstu, albo też do jego niezrozumienia. W większości wypadków mamy tu znaczenia znane i często poświadczone w dawnej polszczyźnie, sięgające przeważnie co najmniej tradycji XVI w. Materiał jest obfity i każde użycie wymaga szczegółowej analizy kontekstu. Można jednak z dużym prawdopodobieństwem wysunąć tezę, że mamy tu w wielu wypadkach zachowane archaizmy peryferyjne, przechowane na obszarze odciętych od głównego nurtu rozwojowego polszczyzny. Przypatrzmy się więc niektórym wybranym przykładom : *bezpiecznie* 'odważnie' III 245, *bezpieczność* 'odwaga' III 244, *bezpieczny* 'odważny' III 252, *biegun* 'włóczęga' I 47, *bliskość* 'pierwszeństwo dziedziczenia' II 125, *brzemie* 'cięża' I 111, *buczny* 'wspaniały, okazały' I 113, *charakter* 'pismo' II 190, *czułość* 'czujność' II 338, *ćma* 'mnóstwo' I 98, *dogodzić* 'załatwić' III 378, *dokonać* 'umrzeć' I 50, *gdzie* 'gdy' III 118, *generałem* 'zupelnie' II 47, *gmach* 'pokój' III 139, *groza* 'posłuszeństwo' III 76, *imię* 'nazwisko' I 110, *kapitałne miasto* 'stolica' II 402, *klecha* 'sługa kościelny' III 295, *koniec* 'cel' I 24, *koprowy* 'miedziany' II 360, *księżnik* 'księgarz' III 262, *maństwo* 'poddanie' III 382, *możny* 'możliwy, skuteczny' I 87, *nacznynie* 'narzędzie' I 134, *nalewka* 'dzbanek' III 140, *należać* 'zależać' II 198, *naśladować kogo* 'towarzyszyć komu' I (35), *nice* 'pusty los' II 221, *niewczas* 'niewygoda, niepokój, przykrość' III 233, 399, *obarczony* 'otoczony' I 18, *obiesić* 'powiesić' III 53, *obraz* 'rzeźba' III 292, *okoliczność* 'okolica' III 204, *oraz* 'razem' I 43, *osobą swoją* 'osobiście' I 82, *pamiątka* 'rocznica' III 256, *pasownik* 'zapaśnik' II 387, *pocieszny* 'radosny' I 10, *przekinąć się na czyją stronę* 'przejsć na czyją stronę' III 236, *przykry* 'stromy' III 181, *radziecki* 'rajcowski' III 139, *rozsądek* 'rozsądzenie' I 77, *rozważać* 'godzić' II 215, *rum* 'gruz' I 98, *rybitwa* 'rybak' III 157, *sam* 'tu' I 31, *szadзка* 'zebranie' III 344, *sklep* 'grób' III 42, *ściana* 'granica' III 31, *śród* 'środek' II 300, *tężyc* 'zmierzać' II 160, *tudzież* 'tuż, blisko' I 15, *ucalec* 'ocalec' II 3, *wąskość* 'cieśnina' II 72, *w cale* 'w całości' I 7, *wieża* 'więzienie' I 160, *własny* 'właściwy' II 103, *właśnie* 'właściwie' I 106, *wtąż* 'tak samo' I 176d, *zabawny* 'zajęty' I 17, *zajrzeć* 'zazdrościć' III 152, *zaszczycać* 'bronić' I 64.

Z dotychczasowego przeglądu słownictwa wynika, że jest ono zróżnicowane ze względu na pochodzenie, przedstawioną problematykę, że mieni się bogactwem znaczeń i odcieni, a także zabarwieniem emocjonalnym. Bogactwo to powiększają liczne synonimy, przy czym na czoło wysuwają się częste współfunkcyjne formacje słowotwórcze, derywowane od tych samych tematów : *co dzień* III 75 – *codziennie* III 47, *dziś* I 23 – *dzisiaj* I 4 – *dzisiaj*

I 4 – *dnia dzisiejszego* III 74, *ledwie* I (35) – *ledwo* III 2, *inny* I 31 – *inny* I 31, *iż(e)* I 12 – *że* I 2, *jak* I (37) – *jako* I 3, *lub* I 174 – *lubo* I 170, *nagroda* II 71 – *nadgroda* III 34, *onegda* III 364 – *onegdaj* III 15, *przeciwko* II 77 – *naprzeciwko* II 85, *raniony* II 75 – *ranny* II 88, *taki* I 17 – *takowy* I 5, *tuteczny* I 6 – *tutejszy* I 21, *umrzeć* II 28 – *pomrzeć* II 20, *wczora* I 13 – *wczoraj* III 13 – *dnia wczorajszego* I 176 – *przedwczorem* I 69 – *przedwczorajszym* III 384 – *zawczorem* III 78, *wiekszy* I 2 – *więtszy* I 8, *wszelaki* I 8 – *wszelki* I 8, *wszędy* II 408 – *wszędzie* II 412. Często omawiane pary i szeregi wyrazów występują obok siebie po kilka razy na tej samej stronie, przy czym niekiedy zróżnicowanie ma charakter świadomego zabiegu stylistycznego :

„kto by kolwiek książęcia *lub* żywego, *lubo* umarłego mógł [...] stawić” II 61; „dwóch *innych* generałmajorów [...] i wiele *innych* osób” II 26; „Dwór *tutejszy* ordynował do wszystkich portów *tutecznych*” II 19; „*umarło* 3.383, a tak więcej *pomarło*, niżeli się narodziło” III 14.

Formacje współrdenne dość często pojawiają się przy obcych tematach; dotyczy to szczególnie nazw narodów oraz przymiotników tworzonych od nazw narodów i krajów, co wskazuje na brak stabilizacji w tej grupie nazewnictwa : *Hiszpan* II 388 – *Hiszpańczyk* III 67, *saksonijski* I 168 – *saksoński* II 410, *sardyński* I 5 – *sardyński* I 61, *sycylijański* II 18 – *sycylijski* I 15, *Turczyn* III 400 – *Turek* I 52, *wenecki* I 67 – *wenecyjański* III 391. Znacznie rzadziej podobne oboczności występują przy obcych tematach w nazwach pospolitych: *ordynarny* III 250 – *ordynaryjny* I 151, *politycki* I 27 – *polityczny* III 26.

Bogactwo synonimiki przejawia się szczególnie wyraźnie w połączeniach szeregowych, które występują w kilku wariantach. Z tradycji glos wywodzi się często tu spotykany zwyczaj tłumaczenia wyrazów obcych przez ich polskie lub już dawniej przyswojone odpowiedniki: *alijancja lubo liqa* I 170, *aparamenta lub przygotowania* II 3, *armistycyjum albo odwołka* I 15 *armistycyjum lub wojenne zastanowienie się* II 3, *assemblée, to jest konwersacja* I 74, *bagaze albo rzeczy* III 82, *bankiety i częstowania* I 13, *bat.ryja lubo szaniec* II 35, *dubia lub wątpliwości* I 174, *fama, to jest wieść latająca* I 18, *ingenier lub miernik* II 2, *kompanija lub towarzystwo* II 20, *konspiracja lub sprzysiężenie* I 174, *konspiracja lub zdrada* II 11, *pasazerowie lub podróżni* II 13, *pompa (i) okazałość* I 11, *regent albo raczej rządzca* III 52, *sultan lub cesarz* II 74, *tama lub grobla* II 35, *tumult lub poruszenie* II 74 itd. Znajdujemy też często sytuacje odwrócone, gdy wyraz rodzimy występuje na pierwszym miejscu: *dzieje lub historyje* I 12, *jazda lub kawaleryja* II 87, *poseł envoye alias nazwany* III 44, *powaga i estyma* III 44, *prawa lub konsty-*

tucyje II 4, *prowadzić i kontynuować* II 76, *przeciwności i kontrowersyje* II 62, *rozpuszczać lub abdankować* II 22, *rządca albo raczej z francuska regent* III 35, *wiadomość i informacja* II 11, *zdrada lub konspiracja* II 4, *czworaki związek lub allience* I 164.

W wielu wypadkach omawiane zabiegi powstały zapewne pod bezpośrednim wpływem tekstu obcego, z którego przejmowano obcy wyraz i dodawano do niego odpowiednik polski. Obok tego mamy tu także świadome zabiegi stylistyczne, zmierzające do uwypuklenia przedstawianych treści. Nie bez znaczenia jest też prawdopodobnie dążenie do rytmizacji wypowiedzi, czego dowodem są układy przeważnie parzyste. Jest to szczególnie widoczne w częstym wprowadzaniu szeregów synonimicznych lub bliskoznaczných, występujących przy wszystkich częściach mowy: *czas i pogoda* I 72, *letkość czyli lenistwo* II 67, *majątność i dobra* III 60, *moc i potęga* I 81, *modlitwy i paciérze* III 24, *pan młody albo oblubieniec* II 10, *rzády i panowanie* II 21, *serce i ochota* I 162, *wesele i radość* I (35), *ciężka i niebezpieczną choroba* III 81, *mily i przyjemny* III 88, *pocieszny i wesoly* I 41, *śliczny i nadobny* II 28, *śrutowany lub posiekany* II 10, *buczo i okazale* I 12, *często i gęsto* III 378, *pewnie i niewątpliwie* I 32, *samo chcąc i dobrowolnie* II 47, *zaraz i niemieszkanie* II 23; *oddać i ustąpić* I 17, *postrzec i odkryć* I 26, *wrzeszczyć i wołać* I 75, *wziąć i zagarnąć* I 57, *zniszczyć i zruinować* I (39). Za taką interpretacją przemawiają też liczne utarte szeregi o charakterze potocznym typu: *dzień w dzień* III 44, *ode dnia do dnia* III 16, *we dnie i w nocy* III 62, *po dziś dzień* II 18, *krótki, ale węzłowaty* III 375, *nic a nic* I 63, *nie widać ani słyhać* III 89, *tu i ówdzie* I 12, *wszem i w obec* III 76. Niekiedy autor gromadzi całe łańcuchy określeń bliskoznaczných: „Osobliwości, które w tych dniach mamy, są rozmaite *krotofile, uciechy, zabawy, wesolości*” I 49; podobne nagromadzenie znajdujemy w opisach burzy i wichury I 170, II 412.

Podobnie jak w słownictwie również we frazeologii spotykamy liczne synonimy, np. na wyrażenie śmierci mamy następujące określenia: *oddać Bogu ducha* I 7 – *dokonywać żywota* III 324 – *pożegnać się z tym światem* I 16 – *zejść z tego świata* III 45, a obok tego częste czasowniki: *pomrzeć* II 20, *umrzeć* II 13 – *dokonać* I 50.

Autor przekazywanych wiadomości nie pozostaje w stosunku do nich obojętny, neutralny, lecz w wielu wypadkach wyraża swój stosunek emocjonalny. Realizuje to za pomocą kilku typowych i często spotykanych zabiegów. Jeden z nich wiąże się z frazeologią wyrazów *Bóg* i *boży*, wprowadzanych przeważnie w postaci członów wtrąconych: „Tu się wielkie wszędzie dzieją przygotowania na szczęśliwie, *da Bóg*, blisko następujący półóg Cesarzowej J. M.” I 25, podobnie I 32, (38), 176, II 16, 38, III 8, 15, 95. Obok frazy

życzącej pojawiają się też wtrącenia typu: *(Panu) Bogu dzięki* III 29, 46, (72), *pożal się Boże* III 70, a także wyrażenie: *w imię boże* I 20, *z łaski bożej* I 9, 11, 41 i n. Osobisty stosunek autora do wypowiedzi wnoszą też określenia typu: *To (też) pewna, że ...* I 30, *to jednak nieomyślna, że ...* II 55, *to ... niewątpliwa, że ...* I 18, *prawda* III 20, *ile można* III 69, *ile się zda* II 71, *czas to pokaże* I 29, *że tak rzekę* I 20, *jako (tu, też) słychać* II 46 itp. Chętnie także autor tekstu posługuje się ironią:

„Za którą odebraną wiadomością (o zbliżaniu się floty nieprzyjacielskiej – F. P.) staramy się ze wszystkich miar, abyśmy mogli i umieli tych *nieproszonych gości najporządniej przywitać*, tak jako takowym należy” I 5, II 31; „Powiedają, że Hiszpańczykowie kardynałowi Alberoniemu [...] wszystkie korespondencje albo raczej listy odebrali, nawet i wszystkie mu *wizytowali kieszenie*” III 52; „*powróż* za ten postępek jego *będzie zdobył szyję jego*” III 150.

Przedstawione zjawiska dowodzą, że autor czy też autorzy „Poczty” kształtowali świadomie tekst poprzez dobór odpowiedniego i zróżnicowanego słownictwa, częściowo zależnego od tematyki, a także od ich stosunku do przedstawianych wiadomości. Nie bez znaczenia był też zapewne взгляд na przewidywanego odbiorcę – czytelnika gazety.

Резюме

Издаваемая в Кёнигсбергу в 1718 – 1720 годы „Крулевецкая почта” является важным источником не только для истории, а также для истории польской прессы, языка и стиля. Особенно интересно представляется словарная лексика и фразеология. Особенной чертой „Почты” является большое участие чужой лексики, особенно латынской, а потом французской и немецкой. Сообщения о других странах вводят заимствования; относятся они к названиям достоинств, званий, монет и импортных товаров. Заимствованные слова соперничают с их польскими эквивалентами, которые очень часто создают рядовые связи (нпр. *bagażę* или *rzeczy, dubia* или *wątpliwość*). Часто выступающая разговорная лексика и фразеология бывает сочной, образной. Это вызывает оживления а одновременно выражает личное отношение автора к сообщению. Личное увлечение выражается также введением многих сочетаний типа: *da Bóg, Bogu dzięki* и др.

О богатстве лексики и фразеологии свидетельствуют многие синонимы. В „Почте” сохранилось также много слов уже тогда устарелых, имеющие часто характер периферийных архаизмов.

Summary

„The Królewiec Post”, edited in Królewiec in 1718 – 1720, is an important source not only for the history itself, but also for the history of the Polish press, as well as of the language and style. Specially interesting is the vocabulary and phraseology. The characteristic feature of „The Post” is a big participation of foreign vocabulary, specially Latin, then French and German. Reports from other countries bring loan words connected with them; they concern, among others names of dignities and distinction, titles, coins and imported goods. Polish counterparts frequently rival with loan words and many times they form a series of connections (e.g. *bagaż* or *rzeczy*, *dubia* or *wątpliwości*). Vocabulary and colloquial, expressive, picturesque phraseology are also numerously represented. This enlivens the content and at the same time it expresses personal attitude of the author to the conveyed information. Personal engagement is also expressed through numerous insertions such as: *da Bóg*, *Bogu dzięka* and so on.

Numerous synonyms also add to the wealth of vocabulary and phraseology. In „The Post” there were preserved many words already obsolete, frequently having the character of peripheral archaisms.